

ВІДГУК

офіційного рецензента доктора економічних наук, доцента

Другової Олени Сергіївни

на дисертаційну роботу Константиновського Леоніда Леонідовича

«Оцінювання якісними індикаторами

стану соціальної відповідальності у ритейлі»,

виконану для здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань «Управління та адміністрування»

за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Актуальність тематики дисертаційного дослідження визначається зростаючим значенням корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) як складової стійкого розвитку підприємств в умовах євроінтеграційного поступу України. Сучасні вимоги до прозорості бізнесу, орієнтація на екологічні, соціальні та управлінські (ESG) стандарти, що набули широкого поширення в Європейському Союзі, формують нові орієнтири для українських компаній, зокрема в секторі роздрібно́ї торгівлі. Ритейл як галузь, що перебуває у постійному контакті з кінцевими споживачами, виступає ключовим майданчиком для впровадження соціально відповідальних практик, які не лише формують громадську довіру, але й слугують каталізатором інституційної адаптації бізнесу до європейських норм.

Крім того, з огляду на внутрішні виклики, спричинені військовим станом та економічною турбулентністю, значення КСВ як елемента антикризового управління зросло. Бізнес дедалі більше зосереджується на підтримці громад, стейкхолдерів та працівників, беручи на себе функції, які виходять за межі суто комерційної діяльності. У таких умовах розробка інструментарію для оцінки рівня розвитку КСВ набуває практичного значення, дозволяючи системно визначати пріоритети корпоративної політики, адаптуватися до європейських вимог і демонструвати відповідність принципам сталого розвитку.

Таким чином, дослідження корпоративної соціальної відповідальності в контексті ритейлу, з урахуванням інтеграції України в економічний простір ЄС, є

вкрай актуальним і має важливе значення як для науки, так і для прикладної практики управління.

2. Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами

Затребуваність тематики дослідження, що обрана здобувачем, підтверджується зв'язком дисертаційної роботи з науковими дослідженнями, які проводились у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за темою «Формування передумов дослідження відношення співробітників до поточного стану КСВ підприємства» (номер державної реєстрації 0123U100079), в якій здобувачем було розроблено індивідуальний опитувальник співробітників для оцінювання поточного стану КСВ підприємства (довідка № 1 від 2.02.2023 р.), та дослідження «Розробка стратегії корпоративної соціальної відповідальності для підприємницьких структур» (номер державної реєстрації 0124U003103), в якій здобувачем було розроблено принципи КСВ, які має наслідувати підприємство, цілі КСВ та рекомендації з практичної імплементації стратегії КСВ на підприємстві (довідка № 34/2024 від 02.07.2024 р.).

Таким чином, тематика дисертаційної роботи Константиновського Леоніда Леонідовича є актуальною, має науково-теоретичну та практичну цінність і відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень для забезпечення ефективного розвитку сучасних підприємств.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Для вивчення сутності терміну «корпоративна соціальна відповідальність» застосовано комплекс методів аналітичного та синтетичного характеру. За допомогою морфологічного аналізу було побудовано концептуальну модель КСВ у сфері ритейлу. Оцінювання рівня впровадження КСВ у компаніях здійснювалося через опитування респондентів і залучення експертних думок. Зібрані дані піддавалися економіко-математичній обробці: кластерний аналіз використовувався для виділення однорідних груп, а факторний аналіз – для встановлення ключових впливових чинників. Всі розрахунки виконувалися у середовищі STATISTICA 10.

Результати дослідження представлено в табличному форматі, сформованому методами порівняльного аналізу та узагальнення, а також шляхом групування й

зіставлення показників. Для візуального відображення динаміки індикаторів ритейлу застосовано графічні прийоми. Системний підхід забезпечив інтеграцію окремих етапів роботи в єдину логічну схему.

Мета дисертації відповідає обраній темі роботи. Об'єкт і предмет дослідження визначені коректно. Зміст сформульованих наукових завдань логічно узгоджений, їх кількість можна вважати достатньою для розкриття обраної теми дисертаційної роботи та досягнення поставленої мети. Наукові положення, висновки та рекомендації, що знайшли відображення у дисертації Константиновського Леоніда Леонідовича, повною мірою є обґрунтованими та достовірними, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи. Здобувачем проведене докладне вивчення, аналіз та узагальнення значного обсягу літературних джерел з питань оцінки КСВ в різних видах економічної діяльності.

Робота написана в науковому стилі, їй властива повнота та логічність, системність подання, достатній рівень обґрунтованості і достовірності, наукова новизна. Її логічна структура відповідає меті, яка розкрита завдяки вирішенню поставлених завдань, що дозволило отримати результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Все викладене вище свідчить на користь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що викладені у дисертації Константиновського Леоніда Леонідовича.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна одержаних результатів виражається в узагальненні й поглибленні теоретичних засад, розробці прикладних методик і формулюванні рекомендацій щодо якісної оцінки стану корпоративної соціальної відповідальності в ритейлі. До найважливіших здобутків дисертації, що ілюструють її наукову новизну, належать:

1) Автором розроблено вдосконалену концептуальну модель КСВ для ритейлу (с. 76–80), яка на відміну від наявних підходів включає чотири виміри – економічний, правовий, етичний та філантропічний; структуру моделі становлять ознаки «відповідальність», «ризики», «результати» та «наслідки»; вона також відображає взаємозв'язки між складовими та основні фактори впливу.

Запропонована схема слугує методичною базою для організаційного й методичного супроводу процесу оцінювання КСВ.

2) У дисертаційному дослідженні удосконалено систему якісних індикаторів для оцінки КСВ у роздрібних компаніях (с. 146–151), зосереджену на персоналі. Головна особливість – поєднання лінгвістичних змінних із багатовимірними шкалами оцінювання. Такий підхід дозволяє трансформувати експертні судження в кількісні показники за допомогою методів нечіткої логіки.

3) У праці з'ясовано й деталізовано методичний підхід до комплексної оцінки чинників, що впливають на якісні індикатори КСВ (с. 180–186). На відміну від існуючих, він базується на застосуванні нечіткої логіки та інструментарію STATISTICA, що дає змогу виділяти прямі й непрямі впливи окремих чинників у різних галузях економіки та визначати їх пріоритетність для покращення стану КСВ.

4) Автором розвинено визначення сутності «корпоративної соціальної відповідальності» (с. 60–61) як добровільної діяльності організації, що забезпечує дотримання всіх нормативно-правових вимог і передбачає відповідальність за рішення та дії, які впливають на довкілля, економічний розвиток, стейкхолдерів, місцеві громади й суспільство загалом. На відміну від традиційних трактувань, воно ґрунтується на економіко-правовому підході й принципах сталого розвитку.

5) Практичний інтерес викликає узагальнене методично-аналітичне забезпечення оцінювання КСВ якісними індикаторами через розробку спеціальної анкети (с. 143–149), опитування співробітників вітчизняних ритейлерів та аналіз отриманих даних. Новизна полягає в структурованих блоках: важливість елементів КСВ, оцінка поточного стану КСВ у компанії та показники управління КСВ. Такий комплексний підхід дозволяє створити профіль КСВ, а за допомогою STATISTICA виділяти кластери за рівнем розвитку соціальної відповідальності.

6) У роботі уточнено методичні засади прогнозування стану КСВ у ритейлі з використанням сценарного підходу в програмі Mental Modeler на основі нечіткої когнітивної карти (НKK) (с. 190–194). Розроблено матрицю взаємовпливів концептів, проведено аналіз консонансу, змодельовано сценарії розвитку системи за ключовими факторами та визначено їх відносні зміни. Такий підхід дає змогу компанії передбачати реакцію системи на послідовні й сукупні зрушення чинників КСВ.

Отже, результати дисертаційної роботи Константиновського Леоніда Леонідовича містять наукову новизну, характеризуються глибиною змісту та коректністю формулювання пропозицій щодо їх практичного використання.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Наукові результати та ключові положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у дев'яти оприлюднених наукових публікаціях. Серед них – три статті, опубліковані у фахових виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань України, одна публікація у зарубіжному науковому журналі, індексованому у міжнародній базі Web of Science, а також одноосібний авторський розділ у монографії, виданій за кордоном. Крім того, результати дослідження були презентовані у формі трьох тез на міжнародних наукових конференціях та ще однієї статті у науковому журналі.

Сукупність опублікованих матеріалів свідчить про належний рівень апробації результатів дисертації Константиновського Леоніда Леонідовича. Це дає підстави вважати, що здобувач повністю виконав вимоги пунктів 8 та 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44. Відтак, апробацію отриманих наукових результатів можна визнати такою, що відповідає чинним нормативним критеріям.

6. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Практична цінність отриманих результатів полягає в тому, що розроблені методичні рекомендації з оцінки стану КСВ підприємства можуть бути впроваджені у діяльність вітчизняних ритейлерів. Це сприятиме підвищенню загальної ефективності роботи підприємств торгівлі та вдосконаленню системи управління КСВ.

Практична значущість дослідження підтверджується матеріалами про впровадження його результатів. Практичні рекомендації щодо проведення опитування (за сформованим індивідуальним опитувальником співробітників підприємства), оцінювання результатів, визначення стану КСВ підприємства після

їх автоматизації забезпечують онлайн збір та попередню обробку звітної інформації щодо соціально відповідальної економічної діяльності підприємств та організацій та задовольняє основним вимогам до звітної інформації щодо КСВ відповідно до «Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року». Результати досліджень після автоматизації використані у консультативній діяльності фізичної особи-підприємця Ланской Максим Артурович (довідка вх № 1/2023 від 03.02.2023 року); практичні рекомендації щодо імплементації стратегії КСВ у IT-бізнесі, оцінювання її ефективності та визначення стану КСВ підприємств-замовників. Результати досліджень використані у консультативній діяльності фізичної особи-підприємця Почуєв Максим Костянтинович (довідка вх № 34/2024 від 02.07.2024 року).

Теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи використовувалися в навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця під час викладання освітньої компоненти «Бізнес-аналіз» для підготовки бакалаврів за спеціальністю 076 «Підприємництво та торгівля» освітньої програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

6. Академічна доброчесність

У процесі аналізу дисертаційного дослідження Константиновського Леоніда Леонідовича не виявлено жодних ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів. Перевірка змісту роботи із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення засвідчила дотримання принципів академічної доброчесності. Таким чином, подана дисертація відповідає вимогам чинного законодавства щодо етичних норм у науковій діяльності.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Розробка теоретичних положень, практичних рекомендацій, методичних підходів, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій викладена на достатньо високому рівні та в цілому заслуговує на позитивну оцінку. У той же час, потрібно зауважити, що деякі положення викликають наукову дискусію:

1. У дисертаційному дослідженні подано розгорнуту періодизацію розвитку концепції корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), в якій відзначено внесок ключових теоретиків, організацій та інституцій (с. 37). Разом з тим, виклад має переважно описовий характер і не містить узагальнення еволюції концептуальних підходів чи зміни змісту КСВ у відповідь на суспільні виклики різних історичних етапів. З огляду на це, перспективним напрямом подальшого аналізу може стати критичне осмислення зміни акцентів у трактуванні КСВ – від філантропічної діяльності до інституціоналізованої складової бізнес-стратегії – у зв'язку з євроінтеграційними процесами та глобальними кризами останніх десятиліть.

2. Незважаючи на детальну систематизацію моделей КСВ (табл. Б.1), їх порівняльний аналіз має переважно описовий характер та не супроводжується критичним узагальненням доцільності застосування окремих моделей у галузі ритейлу. Залишається поза увагою питання адаптивності моделей до специфіки українських підприємств, зокрема з огляду на їхню ресурсну обмеженість. Це створює підґрунтя для подальшого дослідження ефективності впровадження різних концептуальних підходів до КСВ у ритейловому секторі в умовах національного ринку.

3. Запропонована автором модель корпоративної соціальної відповідальності (рис. 1.12), що ґрунтується на модифікованій піраміді Керролла, вирізняється високим рівнем деталізації та врахуванням ризиків внутрішнього й зовнішнього середовища. Водночас залишаються перспективи для подальшого обґрунтування її практичної придатності саме в контексті ритейлової сфери України. Доцільним здається розширення порівняльного аналізу запропонованого підходу із сучасними адаптивними моделями КСВ, що дозволило б більш повно висвітлити потенційні переваги та сфери застосування нової конструкції.

4. У дисертаційній роботі представлено обґрунтоване застосування методів кластерного та факторного аналізу для оцінювання якісних індикаторів КСВ у ритейлі, що дозволяє встановити релевантні взаємозв'язки та виокремити ключові чинники впливу (с. 178-188). Водночас доцільним видається подальше розширення обґрунтування вибору саме цих методів серед альтернативних статистичних підходів, а також уточнення рівня їхньої адаптованості до

особливостей ритейлового сектору. Це могло б посилити прикладну значущість отриманих результатів і надати ширші підстави для їх практичного впровадження.

5. Запропоновані в дисертації сценарії розвитку КСВ у ритейлі (п. 3.3) демонструють практичне застосування когнітивного моделювання та дозволяють оцінити потенційний вплив ключових факторів на систему. Водночас, усі розглянуті сценарії мають переважно позитивну спрямованість, що дещо звужує поле аналізу. Для підвищення прикладної цінності моделі доцільним було б включити альтернативні або негативні сценарії розвитку, що враховують несприятливу зміну ключових факторів або зовнішніх умов. Це дало б змогу краще оцінити стійкість системи КСВ у ритейлі до критичних впливів та посилило б практичну значущість результатів моделювання.

Наведені зауваження не зменшують загального позитивного враження від теоретичної глибини та прикладного значення результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні Константиновського Леоніда Леонідовича.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

На підставі здійсненого аналізу змісту та результатів дисертаційної роботи Константиновського Леоніда Леонідовича на тему «Оцінювання якісними індикаторами стану соціальної відповідальності у ритейлі» встановлено, що вона є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке вирізняється належним рівнем теоретико-методичного опрацювання. У межах дисертації здобуто нові науково обґрунтовані результати, що комплексно вирішують важливе наукове завдання з удосконалення теоретико-методичних підходів і розроблення практичних інструментів оцінювання стану корпоративної соціальної відповідальності у сфері ритейлу.

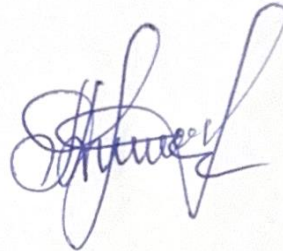
Структурна побудова, логіка викладення матеріалу, обсяг та зміст дисертаційного дослідження узгоджуються з чинними вимогами. Сформульовані мета та завдання дисертаційної роботи реалізовані в повному обсязі, а наукові положення, що виносяться на захист, мають ознаки новизни та прикладної цінності.

З огляду на вищезазначене, дисертаційна робота Константиновського Леоніда Леонідовича відповідає всім критеріям, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, зокрема положенням пунктів 6, 7, 8 і 9

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджений Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44. На підставі проведеного аналізу вважаємо, що автор дисертації, Константиновський Леонід Леонідович, заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 07 – «Управління та адміністрування» зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Рецензент:

доктор економічних наук, доцент,
професорка кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Олена ДРУГОВА

Підпис засвідчую:

Вчений секретар Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК